

Álmok¹

Egy vízzel teli medencében találom magamat. Eleinte nem túl mély, fokozatosan mélyül. Egyenletes léptekkel gázolok beljebb. A víz emelkedik. Nyakamig ér, már államig ér. Én haladok, a víz emelkedik. Eléri szájamat. Fölkúszik a fejem búbjáig. Mindent ellep.

És én még mindig bandukolok tovább s tovább a víz alatt.

Nocsak! Úgy fest a dolog, hogy képes vagyok meglenni levegő nélkül, a híres levegő nélkül, melynek állítólagos szükségességét, létfontosságú szerepét, Isten tudja miért, úgy belénk sulykolták.

Hohó! Ez aztán érdekes. Csak nehogy elfelejtsem, mondom magamnak, nem szabad... hogy később ne tudjam, mi történt velem, hiszen érzem – a teringgettét, miből is?, mert nem tudom, hogy álmodok – érzem, hogy megvan a veszélye, hogy elfelejtem a dolog forszát. Csakugyan, hogyan csináltam? Bárhogyan is, nem kétséges, hogy sikerült, működik.

Úgy nézem, mindenekelőtt arra van szükség, hogy az ember ne rémülдөzzön, ne szálljon inába a bátorsága, főleg a teljes alámerülés pillanatában, hanem a dolgot nyugodtan vegye, mintha semmi különbség nem lenne.

Ez lesz a nyitja.

Eszembe sem jut, hogy a víz nedves. Föl se merül. Így nincs probléma. Öltözésem sem jelent problémát, melyet nem vetettem le, mégsem vált különösebben nehezzé. Teljes-séggel lefoglal az ügyem, ez az oly jelentős ügy, hogy megvagyok levegő nélkül. Nincs rá szükségem többé. Folyamatosan, minden zökkenő nélkül szolgáltatom ennek bizonyítékát...

Egy jaguár áll az utunkban. Golyót repítünk tágra nyitott pofájába, de csak altatót. Nem akarunk mást, mint továbbmenni. Macera nélkül. Haladhatunk tovább. Az állat élettelenül összecsuclik, már nincs jelen, ám még mindig ott van, ott bizony, figyelni kell a szemünk sarkából. Ártalmatlanná tettük, de azzal a feltétellel, hogy éberek maradunk.

Kínában vagyok. Egy szomszédos országból érkeztem, inkább tévedésből.

Mindjárt kezembe nyomnak valami irományt, azzal, hogy kínai leckéket vegyek, más, jóval gyakorlottabb tanulók társaságában. Kényelmetlenül megy az írásjelek rajzolása, megkülönböztetése, megjegyzése. Papírra vetek néhányat, sok hibával. A mesterek rezzene-stelen arccal hajolnak időről időre másolatom fölé, a másolat fog dönteni mindenről. A próbatétel folytatódik, és még mindig összekeverek néhány írásjelet.

Márpedig 700 írásjel van, amelyek azt jelentik: „halált érdemel”.

Egy hibás vonás, és magamat ítélem el. Igaz, nem akadnak fenn minden hibámon (bár nemigen értem, hogy miért), de most már az első próbatételnek vége, jön a második. Ez lenne a második nap? Máris? Nem lesz több indok az elnézésre.

Egy kopogás az ajtómon összezavarja Kínát, köddé foszlatja a vizsgáztatókat, és épp időben kirángat az egyre komolyabbá váló helyzetből.

Oroszlánok vagyunk, együtt egy helyen, sima bőr, zömök test. Fel-alá járkálunk, mintha be lennénk zárva. Ám kerítés nem látható.

Mindenki résen van. Az egyik most marakodott össze a másikkal. Meg kell mutatni, hogy képesek vagyunk visszatámadni. Máskülönben nem kezelnek tisztelettel. Utóvégre a bezártság ingerültté tesz.

Oroszlán három oroszlánnal (vagy négyel), fesztelen közösségben. Az egyik pillanatban, anélkül, hogy ott és akkor tudatosult volna bennem, egy különös észrevételt tettem: oroszlánok közt forgolódva soha nem szabad a lábunkat túlságosan előre nyújtani. Ez a legközelebb lévő oroszlán számára túlságosan nagy kísértés

¹ A szövegek lelőhelye: Henri Michaux: Quelques rêves, quelques remarque (részletek), illetve Réflexions, in: Façons d'endormir façons d'éveiller, Gallimard, 1969.

arra, hogy leszakítsa ezt az étvágygerjesztő darabot, melyet a törzstől ily leszakadónak lát.

Vajon megmaradt bennem valami az emberből, hogy ilyesmire figyelmet fordítottam?

Már többször megfigyelt tény, hogy ugyanazon az álmon belül lehetséges ide-oda ingadozás: az álmodó az egyik pillanatban oroszlán, a másikkban ember.

Séta. Az Opera térről indulva, ahová egy autóbusz vihetett, egy szélesebb utat keresztező kisebb utcába térek be, s fokozatosan elszakadok a nagy főútvonalaktól, bulvároktól, ahonnan még gyengén idehallatszik a lárma... Egyszer csak kijutok egy hatalmas vízfelülethez, melynek alig vehető ki a túlpártja a messzeségben. Széles öblök, fövenypartok, kikötők, villák itt-ott elszórtan, máshol csoportosan.

Hát ez hogy lehet! Egy tó? Ilyen közel az Operához? Nem győzők csodálkozni.

Igaz, gyakran járok ugyanazokkal az autóbuszokkal, gyakran teszem meg ugyanazokat az útvonalakat, kissé mániákusan, mint aki nem tűri, hogy hosszabb időre eltérítsék a saját életétől. Na de mégiscsak! Ennyire? Ez megbocsáthatatlan! Évtizedek óta élek Párizsban... S végre megtaláltam. Ez a távlat! Pontosan ez az, ami hiányzott ebből a kisé elnyűtt fővárosból... Anélkül, hogy keresgélném a részleteket és a magyarázatokat, átadom magamat a nem várt öröm feltoluló, mindent eltöltő érzésének. Micsoda jövő! Egy új létezés veheti kezdetét.

Az élmény annyira megragadott, hogy még ébredés után sem ébredek fel teljesen, és kétségtelenül nem is ragaszkodom hozzá, mintha túlságosan félnék attól, hogy egy olyan városban találom magamat, amelyből – ah megint – hiányzik egy tó. Mozdulatlanul fekve maradok, bizalmatlanul, tudván, hogy dacára e közeli, lakásomtól szinte kőhajításnyira található tó makacsul jelenlévő bizonyosságának, tanácsosabb, ha egy porcikámat se mozdítom, ha nem *ragadtatom* magam (ez a helyes szó) semmilyen tetre, hisz e reggeli órán néha a legcsekélyebb mozdulat is képes az éjszaka legnagyobb felfedezéseit egy szempillantás alatt kikezdeni és eltemetni, az embert üstöllést visszavezetve a szolid hétköznapokba.

Tűnődések

Az iménti álmok apró-cseprő dolgok. Mi értelme volt bemutatni őket? Mert ők vannak többségben.

Létezik egy bizonyos mélységi pszichológia, mely azt szeretné, ha minden álom mély lenne, a maga sajátos mélységével, amit az orvosok fedeztek fel, s amely minden emberben – betegben vagy épben – ott leledzik, és amelynek felkutatására megfélemlítőn ránk parancsolnak, leszögezve, hogy ők olyanok, mint hajdan a teológusok, olyannyira, hogy már nem tudnak visszakozni és ilyenformán a legkondicionáltabb koponyáivá váltak korunknak, amelynek elmaradhatatlan részei.

Az álmok természete mégsem a mélység. Nem ez a megkülönböztető jegyük. Lehetnek felszínesek, sőt, mesterségesen előidézettek, anélkül, hogy ettől megszűnnének álom lenni.

Egyébiránt az álom nem mély, inkább sokrétű. A legjelentéktelenebbnek is tucatnyi forrása van, számainak se vége, se hossza, csak néhányat tudunk egybegyűjteni közülük.

Az álom betoppan, reakcióként megannyi dologra, megannyi ingerre, csapásra, bosszúságra. Egyfajta lomtár van mögötte, teli impulzusokkal, késleltetett impulzusokkal.

E túlsúfolttsággal kommunikáló álom egy felelet. Felelet, amely igazolás, vagy védekezés, vagy kiigazítás, vagy vágyakozás, undor, rangsorolás, móresre tanítás, elutasítás. És a felelet mögött más feleletek vannak, tolongva azért, hogy előadjanak egy képet, egy tényállást, egy jelenséget. Bőbeszédű, ám szétesett felelet. Bőbeszédű, mint a tojások millióit találomra lerakó természet. E bőbeszédűségben torlódás van, tumultus, rendszertelenség, áthelyezés, az egyik elembe bele van bújtatva egy másik, mely egy másik érzékeny problémához tartozik, amihez az előbbinek semmi köze, s mégis belőle bújik elő, a tegnapi incidens párosítva egy húsz évvel ezelőttivel, vagy a holnapi napon rágódással, olyan képek kíséretében, melyek helyettesítenek, melyek nem a viszontlátás képei, hanem a megszabadulás, a pokolba kívánás képei, és találhatók köztük képrébuszok is, tények darabkáiból összerakosgatva.

Álom: különféle tények halmazai... A felelet-álom visszaüti a labdát. Miért hát minden áron értelmezni? Egy arab bölcs így felel: „A nem értelmezett álom olyan madárhoz hasonlít, mely a ház felett köröz, anélkül, hogy leszállna rá.”

Ez a meggondolás leginkább az elhessegethetetlen álmokra tűnik alkalmazhatónak, melyek vissza-visszatérnek és aggodalmat keltenek.

Akár így, akár úgy, az álom nem leli helyét. Inkább rejtvény, mint rejtély.

Egy ember elmegy egy álomfejtőhöz, és azt mondja neki: „Álmomban gyakran látom magamat, amint olívaolajat öntök egy felnyitott olívaabogyó belsejébe.”

A mester megkérdi: „Van szolgálónőd?”

Igen.

Kedvedre való?

Igen.

Csak nem anyád ez a szolgálónő?”

Figyelemre méltó vérfertőzés diagnózis. Figyelemre méltó álom a maga finomságával, mérhetetlen ravaszságával, ahogyan elrejt, s megmutat.

Amikor Sigmund Freud doktor feltárta, hogy az álmodó milyen gyakran mutat – közönséges és mindennapos dolgok képein keresztül – szexuális foglalatosságát (minthogy egy ceruza vagy egy kalapács elfoglalhatja a nemi szerv helyét, így maga a szexualitás elfoglalhatja egy érzelm helyét és annak fordításává válik, a fordítások beszűkítésének és gyengességének köszönhetően egy igencsak leegyszerűsítő fordítás), amikor tehát Sigmund Freud kitergette ezeket a magyarázatokat, valóságos felháborodás söpört végig a világon.

Mégis, ami a leginkább mebotránkoztató volt, az nem annyira az ember lealacsonyítása, akiről tudnivaló, hogy mindenre képes, hanem az álmodó vaskossága, úgy általánosságban, az ipari kor nyugati embere fejében e minden költészetet nélkülöző mérhetetlen prózaiság.

Úgy tűnik, hajdanán az olívafigetek hazájában jóval elfogadottabb volt, hogy az embernek álma legyen, mint az alkatrészek, a számszámok és az ipar hazájában. Az itt bemutatott álmot Mohammed Ben Sirin fejtette meg, aki a 700-as évek körül élt Bászrában.²

Ám a helyüket nem leő szekvenciákban sorjázó mebotránkoztató álmok egyetlen korból sem hiányoztak. Az álom, még ha egy szerencsés esemény jóslója is, mely büszkeségre adhat okot, lealacsonyító módon hirdeti a jóslatát. Jellemző.

Asszurbanipal király archívumaiban van feljegyezve az álomjövendölések kapcsán³, hogy „ha az álmodó vizelete kicsordulván vesszeje előtt szétterül és kifolyik az utcára, gyermekei fogannak.⁴ Ha vizelete kifolyván az álmodó leborul előtte, fia születik, akiből király lesz (vagy „főember”). Ha nádkra vizelet, nem lesznek utódai.”

Az álmokat egy adott vidéken uralkodó vágyak, félelmek és gondok összefüggésében kell olvasni, a kor horizontjának behatároltsága szerint. A miénket is. A mi korunk is megtalálható bennük,⁵ s szeretné megtalálni magát bennük.

Az ősi Egyiptomban ha egy ember álmában látta magát, amint kezének húsát eszi, s másnap egy tudóstól azt a magyarázatot kapta, hogy a lánya meg fog halni, vagy ha azt álmodta, hogy vesszejének húsát eszi, s másnap megtudta, hogy álombéli tettének jelentése, hogy a fia meg fog halni, valamiképpen értette ezt. Ha furcsa is, mégis az ő világa volt ez, ráismert, megtalálta benne a helyét.

Valaki álomban folyóból merített vízzel kínálta: szép nyeresége lesz. Árokból merített vízzel: szóváltások. Földet nyelt: a javak gyarapodása.

És a bejelentett dolgok többször is bekövetkeztek annak a különös viszonynak megfelelően, amit akkoriban felállítottak... és elvártak.

Számos ősi civilizációban olyanok voltak a körülmények, hogy kivételes jelentőséget tulajdonítottak a hercegeknek, akiket hatalmuk olyannyira alattvalóik fölé emelt.

Ez a lenyűgöző státus vonzotta a közemberek álmaiba a hercegeket.

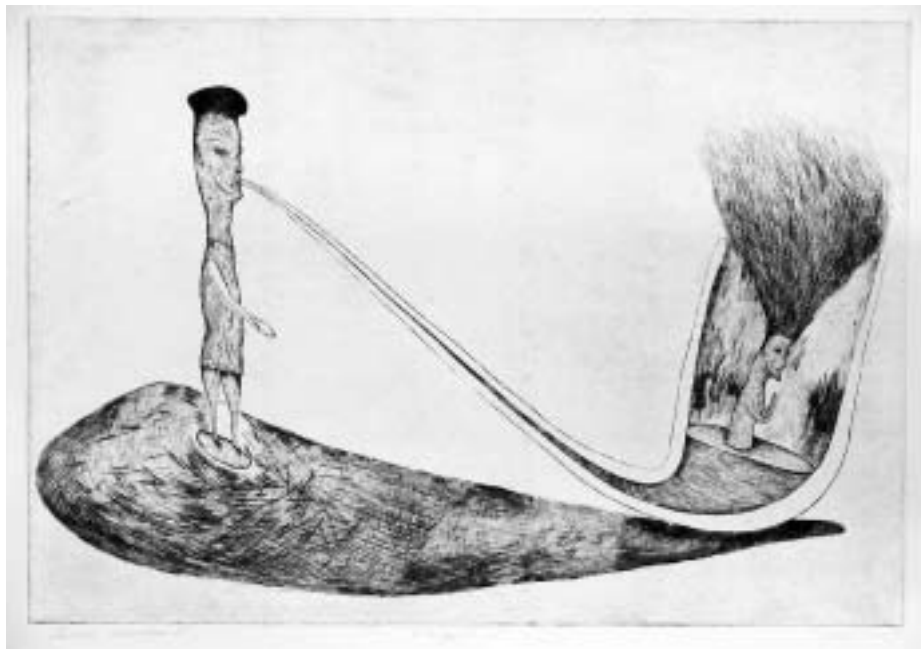
Tekintetbe kellett venniük. Így bizonyos joggal talán, s nem holmi ravaszkodásból léptek föl az álomvizsgálók néhány vidéken azzal az igénnyel, hogy a közemberek bizonyos álmai a hercegeket *illetik*. Az Iszlámban például úgy határoztak, hogy „a rabszolga álma, ha ő maga nem méltó hozzá (!), az urát illeti, és a felesége álma, ha az nem illik hozzá, a férjét illeti.”

² Grunebaum idézi *A Note von Arabic Interpretation of Dreams* c. munkájában.

³ Források: *Le Songe et ses interprétations. Les songe a Babylon*, par Marcel Leibovici, Ed. du Seuil.

⁴ Hiszen léteztek helyek és idők, ahol a tökéletes orgazmust egy hasonló elfoglaltságú férfi vagy női partner társaságában nem úgy keresték, mint a létezés optimális feltételét, és ahol például fontosabbnak tekintették és nagyobb várakozás előzte meg azt, hogy fiúgyermekkel rendelkezzenek.

⁵ Akár azt is mondhatnánk, hogy a Bécsben végzett álomelemzések, ennek immár lassacskán hatvan éve, a tudtukon kívül jóslatok voltak, előre látták s jelezték azt a vulgáris és higiénikus szexualitást, mely hamarosan az egész nyugati világban elterjedt.

Gaál József grafikája

Vagyis másként észlelték az álmok megfejtésében a nehézségeket, melyek még a jósok számára is kiszámíthatatlanok: nem olyanok, mint lenniük kéne, nem ott vannak, ahol rájuk kéne találni, mindig távolságot tartanak.

Álmában egy ember madarat fog, előveszi kését. Háromszor próbálja meg átvágni a madár torkát, nem sikerül. Csak negyedszerre megy. Ibn Sirin, meghallgatván az esetet, megfejti a talányt: a szűzlánnyal ölelkező ember csak negyedik próbálkozásra tudta elvenni szüzességét.

Aztán ugyanez az álomfejtő mondja, nyilván tapasztalatból: „Ha egy asszony azt álmodja, hogy az imaház közepén, a hívők jelenlétében leveti ruháit és átadja magát a szemérmetlenkedésnek, ez azt jelenti, hogy hamarosan megrágalmazzák.”

Ő tehát már tudta: az ártatlan álom gyanús, míg a szemérmetlen álom gyakorta – ártatlan.

A legrégebbi népek álmoskönyvei kivétel nélkül arról tanúskodnak, hogy leginkább a tiszta és egyszerű megfordítás – valóban gyakori – jelensége nyugtázta le őket, ahogy az álom az ellenkezőjét mutatja a valóságosnak, vagy a közelgő jövőnek.

Az ünnep gyászt jelent, a lakodalom szomorúságot. A nevetés könnyeket. A kincs szegénységet, jövőendő csapásokat.

És ezt nem habozva, mismásolva, vagy csupán tendenciózusan jelenti be, hanem kertes nélkül.

Így Kambodzsaiban „az álomban két kitépett szem azt jelenti: a király nagy javakat és helyi előljárósági címet fog adományozni. Az egész testet beborító gennyes sebek pompás megtiszteltetés jelei.”⁶

A fáraókorai Egyiptomban, hasonlóan, álmok hosszú sora fordítva értendő. Ugyanígy a görögöknél, a rómaiaknál és nyugaton, a középkorban. Úgy tűnik, napjainkban kevesebb ilyen álom van, mintha hajdanán az értelmezők (akik mindig az álmodókat követik) a különbséget és az ellentétet hajhászták volna. De azért akad egy-kettő belőlük. Az Egyesült Államokból származik ez:⁷ Egy ember azt álmodja, „hogy a városban mindenki meghalt, csak ő maradt életben”. Másnap az ember meghal, míg a város és lakói élnek tovább...

A megfordításnak ez a jelensége,⁸ mely csakugyan elképesztő, ha egyszer észrevették, hamar kulcsfontosságúvá válhatott, olyannyira, hogy sokak számára az a leegyszerűsítő szabály, miszerint az álom a valóság ellentétét mondja, és a bekövetkezendő események ellenkezőjét mutatja, az álomfejtés abc-je lett.

Azonban az „ellentét” jelensége egy esemény jelölésére csupán speciális esete az eltolás jelenségének: egy kép előhív egy másik képet, majd egy másikat, még egy másikat, és

⁶ *Les Songes et leurs interprétations chez les Cambodgiens*, par Pierre Bitard, Éd. du Seuil.

⁷ Idézi Louise E. Rhine (*Hidden Channels of the mind*).

⁸ Ahonnan talán az az elterjedt hiedelem jó néhány elmaradott törzsnél, melyeket mostanában tanulmányoznak, hogy a túlvilág, a holtak, a lelkek, az ősök tartózkodási helye az a hely, ahol minden fordítottan történik, és ehhez az élthez térnek vissza az élők olykor álmukban.

főként egy észrevétlen szó közvetítésével egy jóval váratlanabb másik képet, mely újból eltérítve egy, két, három elágazást hoz létre, melyek végérvényesen örültséggé teszik.

Ezen asszociációk vagy ide-oda csapongások között nincs szükségképpen túlsúlyban az analógiás asszociáció.

Ahogy ébren egy gondolatnál elmerengünk a vele ellentétes elgondoláson, mely előbb-utóbb társítódik hozzá, olykor elszakíthatatlanul és kényszerítően, mint ahogy az antitézis tapad a téziszhez, ugyanúgy az álomban is hemzsegek a kontrasztból és nem analógiából származó képek.

Az álmat oly abszurdá tévő egyik jellegzetessége, mely megkülönbözteti az éber gondolatoktól, az, ahogyan a legcsekélyebb magyarázat nélkül viszi színre a képeket, azaz anélkül, hogy látnánk, miként lettek begördítve. A képek nem úgy jelennek meg, amint a szellemet átszelik, hanem mint külső látványosságok, amelyekben valóságosan részt veszünk.

A megfordítás jelenségének természetességébe egy pejoratív árnyalat vegyül, annak az eléggé általános tendenciának a jegyeként, mellyel még az örömteli események is inkább lealjasítva, gonoszul, befeketítve jelennek meg.

A mélyen hitetlenkedő, aki megmaradt kétkedőnek, mert nem akarja, hogy átverjék – kivéve a legmélyebb fundamentumokat –, az örök ellenkező, akit semmi sem tud végérvényesen elhallgattatni, nos, ő itt jut szerephez, amely tökéletes ellentéte a nemesnek és a hősnek. Neki ez a megfordítás különösen jól megfelel.

Számos allúrija van ennek a felvigyázónak, saját visszádnak (aki terád felügyel, míg te az ő felügyelőjének hiszed magad). Míg máshol gyermeket, itt mondhatni a sáros seggű paraszt vagy az anyóka, locsogó anyóka, amilyenekké képtelenek vagyunk átvedleni, akik bár soha nem hagyták el falujukat, azt hiszik, ismerik az életet és képesek megítélni, a világ nagy tetteit, ügyes-bajos dolgait visszavezetve azokra a csekélységekre, amiket ismernek. Anyóka, aki ugyanakkor nem más, mint te magad, annak a szakadásnak a jóvoltából, amit te vittél véghez a saját személyedben attól a naptól fogva, hogy lázongva úgy határozta, visszautasítod azt, ami messziről vagy közlőről egy elmaradott öreganyóhoz hasonlíthat.

Benned lakozik... hisz neked ki kellett űznöd az attribútumait. És mindenki ott lakozik. Mindig jelenlévő anyóka a középszerűség állandóságának fenntartására, tarsolyában néhány lesújtó itélettel, mint „Ma hercegnőcske, holnap roncs”, „Nevetésnek sírás a vége” és más mondások a lelkesedés lehűtésére.

Ez a tendencia az, amely éjnek idején megannyi agyban, megannyi civilizációban létrehozta ezeket a *megfordító* álmokat. Így a szeretett báty halála „ellenségektől megszabadulást” jelent, a gyász az álomban *gazdagság* hírnöke (nyilván az örökség közvetítésével), míg az álomban talált kincs az *elszegényedést* jelenti be (hiszen a kincs nyilván sóvárgást kelt, rágalmozást, lopást, támadást).

Ez a földhözragadt, józan ész a „Semmi sem tart örökké”, „Minden ideiglenes” stb. típusú elemi tapasztalatnak felel meg, a középpút evangéliumának, semmint az egyensúly- és váltakozástörvény, vagy a ciklikus időbeliség végtelen visszatérési törvénye ismeretének.

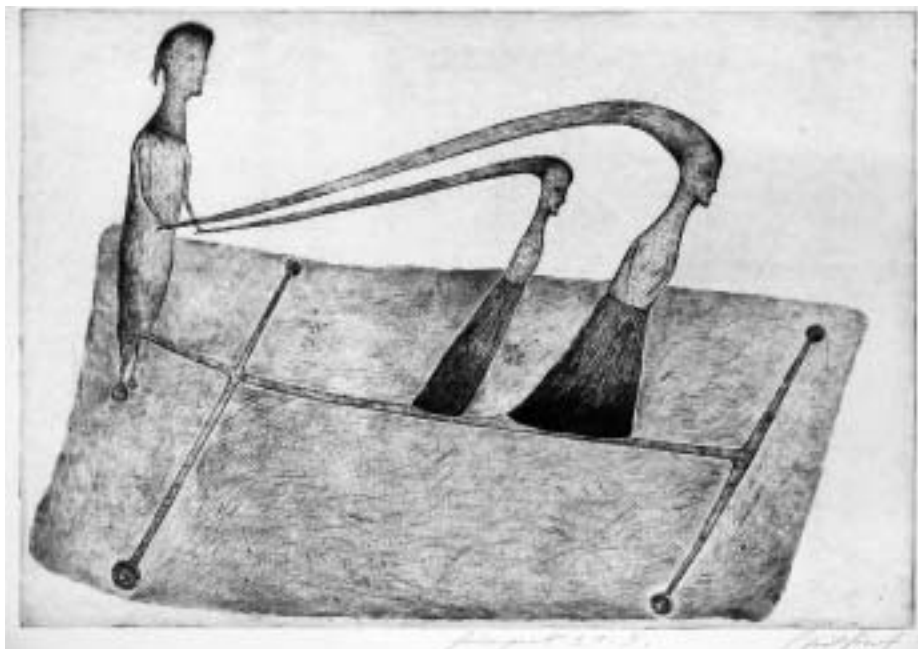

A megfordítás kapcsán eltűnődöm egy visszamenőlegesen szabályozó gépezeten vagy rendszeren. E szabályozás nem oly szigorúan merev, mint az automatáknál. Ám mégis kényszerítő erejű. Századokon át hatott kényszerítő erővel.

Az ébren lévő ember fegyelmével, személyiségével, perspektíváival, eszméivel szemben ez volna vakon, józanon, meggondolatlanul, játékosan vagy kvázi automatikusan az „ellenkezés”? Miként volna igazolható ez?

Mikor az éjszaka álmodó emberre gondolunk, nem szabad elfelejtenünk, hogy ő egy fogyatékos, aki, mivel hiányzik a látása, el van vágva a látnivalóktól, az apró figyelmeztető jelektől, a nemesebb érzékektől. Egy fogyatékos, aki mozgásképtelen, aki képtelen utánajárni a dolgoknak, egy műszerfalra korlátozott fogyatékos, kinek a hólyagteltetés, a hasfelfúvódás, valamely végtagjában fellépő vértolulás, vagy épp karjában vagy behajlított, zsibbadó lábában pangó vérkeringés jelentik az alapvető és pontatlan információkat. Alkalmatlanokodó jelenségek, melyek igen gyakran és eléggé szerencsétlenül összekeverednek azzal, aminek semmi köze hozzá.

Az alvónak e szegényes kellékekből kell megalkotnia a világát. Kellemetlen. Látványosságok bizarr nyalábja ered ebből, melyben fölösleges ilyen vagy olyan ábrándokat kerget-

Gaál József grafikája

nünk. Így a székelés, mely mindenütt a világon oly gyakori annyi – egyébiránt diszkrét – személy álmában, az esetek többségében nem más, mint a megkönnyebbülés érzésének lefordítása, egy *megkönnyebbüléstípus*, amire az éjjeli álmodó a maga egyszerűségében talál rá. Magának mutatja, nem nektek, akik végeredményben a háta mögül kukkoljátok.

•

Az emberben könnyen megfigyelhető, hogy nem szereti, ha lenézik, megalázzák, semmibe veszik. Rendszerint buzgón takargatni fogja, ami viselkedésében, hajlamaiban netalán alantának vagy grotesknek tűnhet, míg előszeretettel látni engedti azt, ami előnyös színben tünteti fel őt.

És ez rendszerré válik.

Egyesek a becületért harcolnak, míg lám, mindenki harcol azért, hogy elkerülje a szégyent, hogy ne válják ismertté ez vagy az az arca, melyet jobb szeret „külön fiókban” tartani, mások pillantásától, észrevételeitől mentesen.

Csakhogy e nem túl fényes dolgok sokan vannak és mindennaposak. Jó néhány testfunkció bizony megmutathatatlan, és mindenütt a világon az emberek magányos helyre húzódnak elvégzésükhöz. Kerülni kell, hogy ezekben a pillanatokban lássák őket.

Ebből az őseredeti megosztásból – majdhogynem hasadásból – számos más dolog félretétele következik (a fogyatékosoké, csúfságoké, rendellenességeké, nevetséges viselkedéseké, ifjúkori kudarcoké, a családi-vagyoni közepszerűségé, a szégyellni való ruházatoké és szituációké, baklövésé, vereségeké vagy kedvességeké, melyek szembemennek a kor szokásaival, divatjával és erkölcsével, olyan megszokásoké vagy sajátságoké, melyek előnytelenné tehetik az egyén megjelenését).

Az álmot igencsak foglalkoztatja ez a halom „képmutatás”. Kihhasználva azokat az órákat, amikor az ember immár nem azon buzgólkodik, hogy leplezzen és álcázzon, e halom megelevenedik, feltűnik, makacsul visszatér, mintha jogait jönne visszakövetelni... azért, ami nappal, hosszú ideje már, egyfajta szélhámosság volt. Sötét elégtételek éjszakája. Az elégtételek azonban oda nem illő jelenetek felé térülnek el, ugyanakkor zavarba hoznak és bepiszkítanak.

Mikor ezekből az alantas modorú álmokból kikécmérgünk, az embernek az ébredéskor olyan érzése van, mintha egy névtelen levelet kapott volna kézhez. Ez a műfaj. Ez a rendszer. A szónak több értelmében is.

De még ha nem is léteznének nők, és a férfinak nem volna neme, vagy a szexualitása nem volna semmilyen érdemleges gyönyör forrása, még ha a nemi szervek nem is volnának ily szerencsétlenül elhelyezve az ürítő szervek környékén, még ha soha nem is jelent volna meg e földkerekségen a keresztény vagy a zsidó vallás, ha semmi efféle nem lett volna, bizony akkor is létezne cenzúra, mivel létezne anyag a cenzúrához, fatális cenzúrához, hisz bármiféle választásból, kiválasztásból vagy félretolásból eredően máris előállna a hasadás, a fatális diszkrimináció, elmaradhatatlan diszkrécióval és leplezettséggel, mely annál nagyobb, minél keresettebb az a bizonyos nagyság, a tökéletlenségeket a kontraszt miatt így még botrányosabbá, még elviselhetetlenebbé téve.

Hatalmasak, ősrégiek és állandóak az erőfeszítések, amelyekkel mindenki színlel és elleplez mások szeme előtt, majd elfelejti tulajdon emlékezetében azt, amit elleplezett. És az erőfeszítéseket, a neurózist vagy a mentális leépülést leszámítva, rendszerint számottevő, figyelemre méltó, ragyogó, éltető siker koronázza.

Ha igaz az, hogy az álom a maga alpári nyelvén megkülönböztetett helyet ad annak, ami bevallhatatlan, úgy helyénvaló kutatni, hogy mi az, ami valóban bevallhatatlan, amit az ember képtelen beismerni, és ami, elméletileg, nem ott található, ahol megtalálni szándékozik.⁹

Az álom igazsága! Senki sem látja tisztán, honnan jöhet az áruulás, melyik sarokból kémleli ki a benső áruoló.

Az erőfeszítés, amellyel kerüljük a megalázást és törekszünk inkább megbecsült, mintsem lebecsült lenni, minden viselkedés rejtett mozgatórugója.

A *tekintély*, a tekintélyre vágyás az oka az emberben lakozó *egyensúlyzavarnak* (amit az álom, a legalantasabb módon, megpróbál erőszakkal visszabillenteni).

A tekintély delíriuma (Potlach). A tekintély e keresését, akár delírium, akár pusztaszo-kás (mely már a gyerekkortól kezdve érzékelhető abban, ahogy a fiú büszke a játékaira, kutyájára, apjára), az emberben egyetlen olyan érzelmeként, mely életében mindvégig és egyre növekvő mértékben jelen van, folyamatos felhívásként, buzdításként a becsületre, a tekintély megtartására és növelésére... ami mindenbe belevegyül, s amit a többiek, a család, a haza, a közösség, és még a vallás meg az egyház is támogatnak, ösztökélnek, feltű-zelnek – ezt a szüntelen nyomást nem lehet megsemmisíteni. Az álom, fűtyülve minderre, nem egyéb, mint szakadatlan kúra, vég nélküli korrekció. Ha a becsmérlő álom nem volna, az ember pöffeszkedésének és megalomániás elégedettségre törekvésének leszereléséhez minden bizonnyal meg kellene találni a helyettesítőjét.

Az irodalomban és különösen nyilvánvalóan a hagyományos költészetben, minden korban és minden országban megtalálhatók a képi hasonlatok, mintegy a feldicsérés eszkö-zeként. E képek kielégítik a megcsodálatás hajlamát és egy sugárzó érzés megjelenítésére törekszenek, mely láthatólag anélkül, hogy önmagára korlátozódna, az egész természetet a csábítás és a tetszelgés részesévé teszi.

A hízélgés bűvkörébe vonják a hallgatót.

A megnyerő stílusról és képeiről, amelyek behízélgők és a tények, tárgyak, helyzetek párlatát nyújtják, az a benyomásunk, mintha udvarolnának. Valójában ezt is teszik.

Ha a költői képek láthatólag arra készültek, hogy feldicsérjenek, az éjszakai álomképek többnyire arra készültek, hogy leszóljanak.

Áskálódás.

A leértékelés bűvköre.

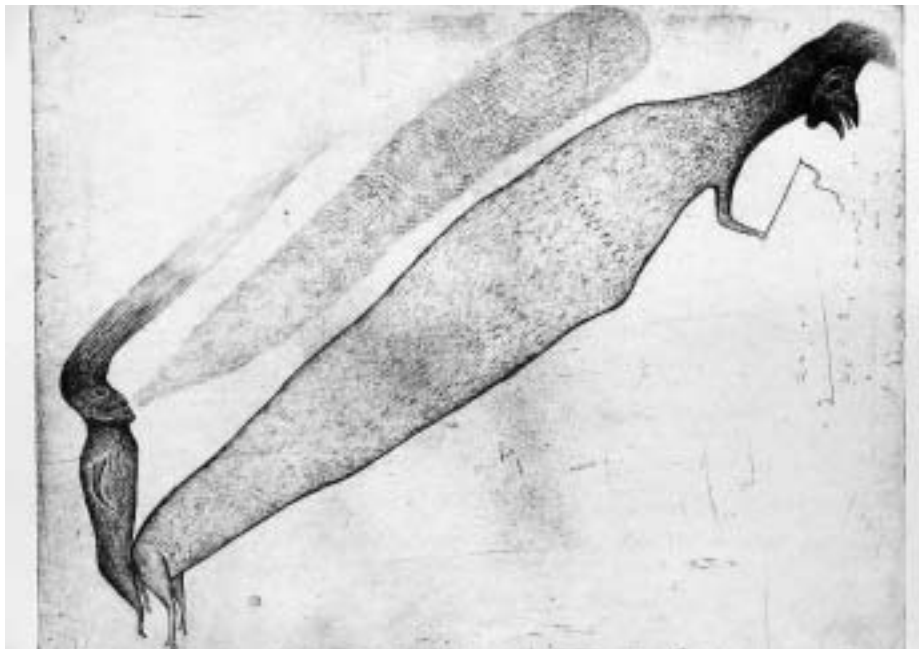
Amit joggal nevezhetünk az éjszaka álmodó perverzítésének, ahogyan mindenből előtű-nik, s mindent visszájára fordít, anélkül, hogy ez a legcsekélyebb megneveléssel járna, az, abban, ahogyan megnyilvánul, nem a panaszkodókra hasonlít, a kor nagy felháborodott-jaira, elutasításukra, hiszen azok a megvetőnek szánt parádéjukkal és támadásaikkal még tele vannak lelkesedéssel, tehát hittel, tehát idealizmussal. Egyébként minek a heveskedés és a lázongás, ha nem azért, hogy a közönség figyelmét magukra vonják? Ennek nem sok köze van az éjszaka álmodó titkos, személyes, illetlen és alattomos eljárásaihoz.

Mi több, az írói képzelet egyre vagy csekély számúra leredukált képei, melyeket a társadalmi „én” vezérel és irányít, olyan képek, melyek megnyirbálnak, leredukálnak, leegyszerűsítene azért, hogy megfeleljenek a többieknek, de legalábbis néhányuk számá-ra olvashatók legyenek.

Felügyelet alatt álló képek. Törödni kell a követhetőséggel, értékelhetőséggel.

Álomban két, három, négy, öt hasonlat van felhordva egy tárgyra vagy egy személyre, melyek jellemvonásait szemrebbenés nélkül elfoglalják: megkapja ennek a sapkáját, annak a szakállát, amannak a mosolyát, vagy a járását, vagy a korát, miközben tudjuk, hogy még-iscsak arról a bizonyos személyről van szó. Hasonlóképpen a hely egy általunk ismert hely (anélkül, hogy az lenne), a tapétázás bizarr, de gyakran magától értetődőnek tűnő effektu-sával egy másik vagy egy harmadik hely jellegzetességeit öltve fel. És hasonlóképpen a

⁹ A betegek gyógyításának kudarca, a téves diagnózisok és kezeléseik, melyek az orvos, legyen bár pszichoana-litikus, inkompetenciájáról tanúskodhatnak, pontosan az ő számára válnak olyan képek legfőbb forrásává, melyek leleplezik kényelmetlen helyzetét. Van ennek egy híres példája, mely egyéb okokból vált híressé és különösképpen kényelmetlenül, ráadásul jogosan, érintette szerzőjét (Freud-ot), még hozzá sokkal inkább, mint hitte volna. Hiszen terápiájának dacára a betegek sohasem gyógyult meg és húsz évvel később a pana-szos még mindig elviselhetetlen hisztérikus alkat maradt – Freud álmaiban.

Gaál József grafikája

situációk is több másból tevődnek össze, melyeknek egyenként nincs sok mutatnivalójuk, és csak egy közös pontjuk van, de az jóformán végleg lerögzül bennük, a heterogén szituációból mintegy szfinxet alkotva, melytől nem tudunk szabadulni és amely valójában már olvashatatlan, legalábbis közvetlenül, inkább csak egy rejtjelezés, egy rébusz, vagy rébuszok sokasága.

•

Van azért néhány szép álmom, amely megfelel az „álmom” szó aurájának, a szépségnek, kiterjedtségnek, nagyságnak, felülmúlásnak, melyeket ha egyszer elmeséltek, nosztalgikus álmódzással fogják eltölteni azokat, akiknek voltak ilyen álmaik, és irigykedéssel azokat, akiknek még soha nem volt részük hasonlóban.

Álmok, melyekről homályosan azt hiszik, hogy szerzőik kiérdemlik őket, hogy egyfajta jutalomként érkeztek vagy az erkölcsi felemelkedésnek, a spirituális fejlődés egy fontos állomásának a jelei, álmok, melyekben az ember az égen köröző sas madár, méltóságteljesen lebegve a fellegekben.

Én annyit tudtam kihámozni belőlük, hogy ezeknek az álmoknak az alapja nem az erény, nem a kiválóság, nem a tehetség, az érték vagy az erkölcsi fejlődés, hanem a remény, leginkább csak a remény, a vágyakozás.

A reménység ad szárnyakat. Ő hívja az égre a madarat, az erőfeszítés nélkül messzire repülő sast vagy keselyűt, kevésbé a verebet, a pacsirtát vagy a gémet.¹⁰

A reménységben erő lakozik. A reménység lelkierő, mely minden élőlényt elkísér.

Egy tudós, aki türelmesen átadja magát az aprólékos megfigyelés hálátlan munkájának, ha álmodik, mégis sokkal gyakrabban fog madarat látni, mint vakondot.

A remény, a közel érzett cél, a tudat, hogy a többiek előtt jár, lebegve, különvállal tőlük... ez vezetheti erre.

És a szervezők és a hódítók, azok, akiknek nagy terveik vannak, melyek végén a győzelem lehetősége áll, és azok, akik kezdettől fogva fennkölt eszméket alkotnak maguknak jövőjükéről, ők is álmódhatnak effélékről, az álmokat saját területüként ismerve el.

És az elvont elmék is, a metafizikusok és matematikusok, akik nagyban látnak, panorámázó látással, és akik a részleges, az egyéni fölé törekednek emelkedni, ha nincsenek is ilyen álmaik, azok valamiképpen megtalálhatók náluk, otthon vannak köztük. És így van ez mindazokkal, akik úgy hiszik, hogy nagy sorsra hivatottak, amely a többiek fölé emeli őket.

¹⁰ Ekkor a fellegekben egyszerre feltűnő gémekek röpte adta az ifjú Ramakrishnának az első extázisát, mely egészen a samadhi állapotáig juttatta, mintha a gémekek röpte valamire emlékeztette volna. A hazájára, az elszakadásra. Viszont a kis magasságba történő felemelkedés, a lebegés vagy lassú siklás a lépcsőházban vagy a helyiség mennyezete alatt, úgy tűnik, a testi szerelem feszültségével áll szoros összefüggésben. Ha viszont kevésbé könnyed, akkor utazás.

És akik titokban örökké várnak az isteni kinyilatkoztatásra. Akik bizalommal várják életük megújulását, hogy a földi lét fölé, a múltékony, az illuzórikus fölé emelkedjenek... az emberi fölé.

Meg azok, akik megingathatatlanul reménykedő vérmérséklettel vannak megáldva, melyet semmi sem kezd ki, s mely a háborúkból, a haláltáborokból, az ütlegek alól is feltör.

Ugyanakkor azok, akik különösebb adottságok nélkül, erőfeszítésekre képtelenül (ők tervezni akarnak, nem repülni) vágnak a nehézségek, a tanulóévek, a tudás fölébe kerekedni, akik a helyzetük, a képességeik fölött akarják tudni magukat, a középszerűségek fölött, ám nincsenek izmaik, nincsen erejük vagy egyéni értékük, mit sem értő idealisták, kik éretlenségük és vágyaik lendületét hasznosítják, ha megesik, hogy gyakran látják magukat, amint a fellegekbe emelkednek, ez nem az a jó jel, aminek hiszik.

Mennyi középszerű (ciklotim vagy paranoiás) álom kezdődött sassal az égen!

Úgy érzik, felemelkedtek, ezek az egyébként értéktelen emberek, úgy érzik, önmaguk és a többiek fölé emelkedtek, hullámokban, időről időre, hogy aztán visszazuhanjanak a levert-ségbe, vagy egyszerűen csak az átlagos életükbe. Néha nem maradt más a számukra, mint eltörölni mindent... önmagukat is, nem bírván elviselni egy olyan életet, amely nem magasröptű. Már nem érdekelte őket az élet, az az élet, amely nem emelkedik fel, és amelynek jól – s persze olcsón – kiismerték fennhézajzó érzéseit, a sztratoszférába való felemelkedését.

Túlontúl gyorsan állítottam azt, hogy az álmaim apró-cseprő dolgok. Néhányban elképesztő részek vannak. S mégis, a benyomás, amit őrök róluk, a középszerűség. Miért?

Négy vagy öt éve az egyik álomban úrhajón utaztam. Ez 1964-ben vagy 65-ben még nem volt mindennapos dolog. Nappal, ébredéskor, fantasztikus volt. Pedig az álom középszerű, közönséges (!), szinte unalmas. Miért?

Merő látványosság, amit végignéztem, ahogy jött, realistán, *képzelet nélkül*. Kaland kalandozás nélkül, amit leginkább zsebre raktam ... kicsit úgy, mintha robotmunkára osztottak volna be.

Ugyanígy, álomban egyszer New Yorkban voltam (amit nem ismertem), egy olyan New Yorkban, amelyet még soha nem láttak. Egy körülbelül ötszáz emeletes toronyszerűség, kissé messzebb tengerpart, melyen viszont az 1900-as éveket idéző aprócska hotelek álltak... Mentem, gyalogoltam, ez minden. Impresszióknak igencsak közepes. Úgyszólván közömbös. Miért? Annyiszor volt hasonló. Miért? Azt hiszem megtaláltam: *Álomban sohasem álmodok*. Bárhová is kerülök, az emberek közti emberi életből rám eső adagomat rágom.

Mintegy kontrasztként, ez segít megértenem azt, ahogyan ébren élek. Mikor ébren vagyok, gyakran, olykor szinte minden pillanatban, úgy nézek, hogy *közben máson merengek* (ami lehet, hogy nem túl éles, ám mégiscsak tömör, sűrű), azaz nézek, anélkül, hogy teljesen és kizárólagosan néznék, kissé kettéosztottan, elkalandozva, és épp ez az, amit nem teszek, nem tudok megtenni álomban. Ott hiányzik belőlem ez az álmatagság. Egy szerep van kiosztva rám, és én e szerepre korlátozva *képtelen vagyok szökni*.

Nappal, mikor felébredek, egyedül, még ha falak, csúfságok, vagy szürkeség vesz is körül, a látvány, amit környezetem nyújt, egészen másnak tűnik, mivel nem redukálódik önmagára, hanem bolyongó, ide-oda röpdőső gondolatom átlép rajta, távlatot kap, több síkra vetül, nem is szólva terveimről, várakozásom nyúlványairól, reményeimről. Ez hiányzik álmaimból. Ott egy helyen vagyok, bezártan, szökés nélkül.

Apró, de óriási különbség.

Ébrenlétben a figyelmem, a figyelmetlenségeim, a távolléteim a szüntelen hullámzó jelenség átellenébe helyeznek a környezetnek, a látványnak, a többieknek, *egy olyan távolságba, amely folyvást és meghatározatlanul változik*.

Álom és holdkórosság, ne feledjük, egy tőről fakadnak.

Az alvajáró anélkül halad át a helyeken, hogy azt látná, amit nappal lát (szakadékokat, veszélyeket, színeket, varázst stb).

Anélkül, hogy többet látna annál, mint ami az álomban megtett lineáris útvonalához szükséges.

A rémálom – ennyiben magának az álomnak a típusa – azért rémisztő, mert az ember *nem jut ki belőle*.

Akinek volt ilyen, tudja és érti, hogy miről van szó.

Ám minden álom, még a legkevésbé látványos is, leigázottság.

Moldvay Tamás fordítása